43172

อธิบายเครื่องบูชา

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์

พิมพ์ประกอบด้วยรูป

แจกในงานทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายในสัปดาห์ที่คำรบ ๑๑

อุทิศสนองพระเดชพระคุณ

สมเด็จพระราชบิดาลา บรมพงศาภิมุข

เจ้าพา ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช

ณวังบุรพาภิรมย์

วันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

เมื่องานระดูหน้าวปีนี้ มีการตั้งเครื่องบูชา ทั้งอย่างม้าหมู่ และหมู่โต๊ะจีน บูชาพระศรีรัตนตรัยที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์จัดมาตั้งเฉลิมพระราชศรัทธาเป็นอันมากด้วยกัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นนายกกรรมการตัดสินรางวัล ได้ใช้พระราชนิยมครั้งรัชชกาลที่ ๕ เป็นบรรทัดในการตัดสิน พระราชาคณะหลายองค์แสดงความประสงค์แก่ข้าพเจ้า ว่าใคร่จะทราบลักษณะการจัดเครื่องบูชาที่ถือกันว่าเป็นแบบแผนทางฝ่ายคฤหัสถ์ ข้าพเจ้ารับจะแต่งอธิบายแล้วพิมพ์ถวายในวันพระสงฆ์มาชมพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครเมื่อเข้าพรรษาปีนี้ตามเคย สมเด็จพระสังฆราชเจ้าก็ทรงอนุโมทนาด้วย ข้าพเจ้าจึงได้แต่งหนังสือนี้ขึ้น เสียดายอยู่หน่อยที่ประจวบเวลามีธุระยิ่นพัวพัน พึ่งได้ลงมือแต่งเมื่อจวนจะเข้าพรรษาอยู่แล้ว จึงกล่าวความได้แต่โดยย่อพอเป็นประโยชน์ทันการ หนังสือเรื่องนี้เมื่อแจกที่พิพิธภัณฑสถานผู้ที่ได้รับพากันชอบ แต่ได้แจกไปในสงฆมณฑลเป็นพื้น ทางฝ่ายคฤหัสถ์ยังมิใคร่มีใครได้รับ จึงเอามาใช้เป็นหนังสือแจกในงานทำบุญอุทิศถวายสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข ฯ ณวังบุรพาภิรมย์ ในวาระข้าพเจ้าทำบุญถวายเมื่อพระศพครบสัปดาห์ที่ ๑๑ ณวันพุทธที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

ดำรงราชานุภาพ

วันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

สารบาญ

อธิบายเครื่องบูชา	หน้า ๑
เครื่องบูชาอย่างไทย	,, ๒
เครื่องทองทิศของหลวง	,, ๒
เครื่องทองหัวของหลวง	,, ๓
เครื่องทองน้อย	,, ๓
กระบะเครื่องนมัสการ	,, ๓
กระบะเครื่องหัว	,, ๓
กระบะบูชาวิปัสนาอย่างมีเชิง	,, ๔
กระบะบูชาอย่างไม่มีเชิง	,, ๔
เครื่องบูชาอย่างม้าหมู่	,, ๔
ลายฮ่อเครื่องแต่งเรือน	,, ๔
ลายฮ่อเขียนผนังโบสถ์	,, ๕
ม้าหมู่ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน	,, ๕
หลักเครื่องบูชาม้าหมู่	,, ๖
เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน	,, ๗
เครื่องโต๊ะบูชาตามแบบจีน	,, ๗
เครื่องโต๊ะบูชาอย่างจีนซึ่งมาจัดแปลงเปนอย่างไทย	,, ๗
แหล่เครื่องเล่นเทศมหาชาติว่าด้วยเครื่องโต๊ะบูชา	,, ๑๐
โต๊ะกิมตึง	,, ๑๒
โต๊ะเครื่องบูชาอย่างใหญ่ แบบหลวงในรัชชกาลที่ ๕	,, ๑๒
การจัดโต๊ะบูชา	,, ๑๒
ชื่นหลักโต๊ะบูชา	,, ๑๓

อธิบายเครื่องบูชา

เครื่องบูชาของไทย ถ้าว่าตามแบบแผนใช้ของ ๔ สิ่งเป็นสำคัญ คือเทียน ๑ ธูป ๑ เข้าตอก ๑ ดอกไม้ ๑ แต่ตามที่ใช้กันเป็นปกติในพื้นเมือง ไทยทางฝ่ายใต้เช่นในกรุงเทพ ฯ นี้เป็นต้น ชอบใช้แต่ดอกไม้ธูปเทียน เข้าตอกหาใครใช้ไม่ ส่วนไทยทางข้างเหนือ เช่นในมณฑลพายัพชอบใช้แต่เทียนกับเข้าตอกดอกไม้ ธูปหาใช้ไม่ ที่ผิดกันเช่นนั้นสันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นด้วยในท้องถิ่นหาของซึ่งลดเสียมิใคร่ได้สดวกเหมือน ๓ สิ่งซึ่งคงใช้อยู่ จึงมักลดเสียสิ่งหนึ่ง แล้วก็เลยติดเป็นประเพณีมา แต่เครื่องนมัสการของหลวงยังคงใช้ของ ๔ สิ่งตามแบบอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อจะแต่งหนังสือนี้ได้ลองสืบสวนหาต้นตำรา ว่าเหตุใดจึงใช้ของ ๔ สิ่งดังกล่าวมาเป็นเครื่องบูชา จะมีมูลมาแต่ที่ไหน ได้ความว่าตามตำราพราหมณ์ในมัชฌิมประเทศแต่โบราณ มีกระบวนใช้เครื่องบูชาหลายอย่างมาก เครื่องบูชาทั้ง ๔ สิ่งที่ไทยใช้ก็มีอยู่ในตำราพราหมณ์ด้วยเหมือนกัน ถ้าจะลงเนื้อเห็นว่าไทยได้ตำราเครื่องบูชามาแต่พราหมณ์ชาวมัชฌิมประเทศก็เห็นจะพอไปได้ แต่มีข้อประหลาดน่าพิศวงอยู่อย่างหนึ่ง ที่เครื่องบูชาของชาวประเทศอื่น เช่นจีนแลญี่ปุ่นก็ดี หรือที่ถือศาสนาอื่น เช่นพวกฝรั่งถือศาสนาคฤศต์อย่างลัทธิโรมันคาโธลิกก็ดี

หรือแขกถือศาสนาอิสลามก็ดี วัตถุที่ใช้เป็นเครื่องบูชาดูเป็นทำนองเดียวกันกับไทยทั้งนั้น คือ

๑ สิ่งซึ่งให้แสงสว่าง ใช้เทียนบ้าง ตะเกียงบ้าง โคมบ้าง อย่าง ๑

๒ สิ่งซึ่งเผาให้เกิดควันดับโสโครก ใช้ธูปบ้าง เนื้อไม้บ้าง แก่กำยานบ้าง อย่าง ๑

๓ สิ่งซึ่งให้เกิดประทินกลิ่นหอม ใช้ดอกไม้แลเข้าตอกเป็นต้น อย่าง ๑

จะเกิดด้วยมูลอย่างใด จะเอาอย่างตามกันหรือว่าต่างพวกต่างคิดแต่ไปพ้องกัน เป็นประการอันใดยังค้นไม่ได้ความชัด

อธิบายเครื่องบูชาซึ่งจะแสดงในหนังสือนี้ จะว่าแต่ด้วยกระบวนแต่งตั้งเครื่องบูชา เช่นใช้เป็นแบบอยู่ในประเทศสยามทุกวันนี้ มีลักษณะต่างกันเป็น ๓ ประเภท จะเรียกตามสดวกแก่การแต่งหนังสือนี้ว่า “เครื่องบูชาอย่างไทย” ประเภท ๑ “เครื่องบูชาอย่างไทยแกมจีน” หรือ “ม้าหมู่” ประเภท ๑ “เครื่องบูชาอย่างจีนแกมไทย” หรือ “โต๊ะจีน” ประเภท ๑ แสดงอธิบายทีละประเภทต่อไป

เครื่องบูชาอย่างไทย

เครื่องบูชาอย่างไทยซึ่งใช้อยู่เป็นอย่างบริบูรณ์เต็มแบบในเวลานี้ คือ เครื่องนมัสการของหลวงอย่าง ๑ เรียกว่า “เครื่องทองทิศ” (ดูรูปที่ ๑) ซึ่งสำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงบูชาพระรัตนตรัยในงานพระราชพิธีใหญ่ มีเตียงทองตั้ง เชิงเทียนแถวหนึ่ง ๕ เชิง เชิงธูปแถวหนึ่ง ๕ เชิง พานเข้าตอกแถวหนึ่ง ๕ พาน พานดอกไม้แถวหนึ่ง ๕ พาน

รองลงมาถึงเครื่องห้า (ดูรูปที่ ๒) สำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงบูชาพระธรรมเวลาทรงสดับเทศนา มีเชิงเทียน ๒ กระถางบัวธูป ๑ กรวยบัวดอกไม้ ๕ กรวย ตั้งในพานทองลงยาราชาวดี

อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า "เครื่องทองน้อย" สำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงบูชาฉะเพาะวัตถุ เช่นพระบรมอัฐิเป็นต้น มีเชิงเทียน ๓ เชิงธูป ๑ กรวยบัวดอกไม้ ๓ กรวย ตั้งในพานทองลงยาราชาวดี (ดูรูปที่ ๓)

มีเครื่องบูชาซึ่งเป็นอย่างย่อลงมาจาก ๓ ชนิดที่กล่าวแล้วอีกหลายอย่าง จะว่าแต่ฉะเพาะซึ่งมักใช้กันชุกชุม คือ

อย่างที่ ๑ เรียกว่า "กระบะเครื่องนมัสการ" มีแต่ของหลวงสำหรับทรงบูชาพระรัตนตรัยในงานพระราชพิธีขนาดน้อย (ดูรูปที่ ๔) มีกระบะเชิง ถมยาหรือประดับมุกดี ในนั้นจัดเครื่องตั้งเหมือนอย่างเครื่องทองทิศที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นแต่ขนาดย่อมลง ตามวังเจ้านายผู้ใหญ่ก็ใช้อย่างนี้เป็นเครื่องทรงบูชาพระรัตนตรัยในงานต่าง ๆ เช่นของหลวงใช้เครื่องทองทิศ (บางทีกระบะอย่างนี้จะเป็นเครื่องนมัสการของเดิม เอาแบบไปขยายเป็นเครื่องทองทิศก็เป็นได้)

อย่างที่ ๒ "กระบะเครื่องห้า" มีของหลวงสำหรับบูชาพระธรรมตั้งที่เตียงพระสวด แลมักใช้เป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยเวลามีงานตามวังเจ้านายแลบ้านขุนนางผู้ใหญ่ (ดูรูปที่ ๕) มีกระบะเชิง ของเจ้านาย

มักประดับมุกด์ล้วน ของชุนนางมักประดับมุกด์แกมเบอ (๑) ในนั้น แถวหน้าตั้งเชิง ๕ เชิง เป็นเชิงเทียน ๔ เชิงฐปอยู่กลาง ๑ แถวในตั้งพานดอกไม้ ๔ พาน (สันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นพานดอกไม้ ๒ พานเข้าตอก ๒)

อย่างที่ ๓ เป็นเครื่องบูชาอย่างน้อย มีเชิงเทียน ๑ เชิงฐป ๑ พาน หรือถ้วยใส่ดอกไม้ ๒ (สันนิษฐานว่าเดิมจะเป็นพานดอกไม้ ๑ พานเข้าตอก ๑) แต่เครื่องรองใช้ผิดกันตามชนิดบุคคล

ถ้าเป็นพระภิกษุสงฆ์ ใช้กระบะเชิงอย่างเล็ก เช่นถวายในบริขารบวชนาคแลบริขารกฐิน พระมักใช้เครื่องบูชาอย่างนี้เมื่อนั่งวิปัสนา จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “เครื่องบูชาวิปัสนา” (ดรูปที่ ๖)

ถ้าเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ทางฝ่ายคฤหัสถ์ เครื่องรองมักใช้พาน แต่ผู้หญิงมักชอบใช้กระบะไม่มีเชิง (ดูรูปที่ ๗)

รองลงไปจากที่กล่าวมา ก็มีแต่เทียนดอก ๑ ฐปดอก ๑ ดอกไม้ช่อ ๑ (หรือกระทง ๑) ถือไปบักแลวางณะที่ซึ่งเขาเตรียมไว้รับในที่มีงาน

เครื่องบูชาอย่างม่าหมู่

ที่สมมตว่าเครื่องบูชาชนิดนี้เป็นอย่างไทยแกมจีนนั้น เพราะความคิดที่จัดเป็นเครื่องบูชาเป็นความคิดไทย แต่กระบวนที่จัดเอาอย่างมาจากที่จีนเขาจัดตั้งเครื่องแต่งเรือน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลายฮ่อ” ซึ่งจีนชอบเขียนฉาก แลเขียนเป็นลายแจกันแลของเครื่องถ้วยชามอย่างอื่น

---

(๑) กระบะเชิงมุกด์แกมเบอของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยังอยู่ที่เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต (แย้ม ฉนคร) ผู้เป็นหลน

(ดูรูปที่ ๘) จีนเรียกว่า "ลายบักโก๋" เป็นของที่ได้เห็นกันมาในประเทศนี้เห็นจะช้านานแล้ว แต่ตามเรื่องตำนานปรากฏว่าเมื่อในรัชชกาลที่๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสร้างส่วนขวาที่ในพระบรมมหาราชวัง (ตรงบริเวณส่วนศิวาลัยบัดนี้) ครั้งนั้นประจวบเวลาราชทูตไทยออกไปเมืองบักกิ่ง ไปได้เครื่องตั้งแต่งเรือนอย่างจีนเข้ามาจัดแต่งพระตำหนักที่ในส่วนขวา เป็นเหตุให้เกิดนิยมกันขึ้นเป็นทีแรก ว่าเป็นของงามน่าดู ถึงเอาไปผูกเป็นลายเขียนผนังโบสถ์ แต่คิดดัดแปลงไปให้เป็นเครื่องพุทธบูชา ยังมีปรากฏอยู่ทุกวันนี้ที่พระอุโบสถวัดราชโอรส (ดูรูปที่ ๙) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างตั้งแต่ยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธออยู่ในรัชชกาลที่ ๒ แล้วเจ้าพระยานิกรบดินทร (โต ต้นสกุลกัลยาณมิตร) เอาอย่างมาเขียนฝาผนังพระอุโบสถวัดกัลยาณมิตร ซึ่งสร้างเมื่อในรัชชกาลที่ ๓ นั้นเป็นต้น สันนิษฐานว่าแม้ในชั้นนั้นก็ยังไม่เกิดเครื่องบูชาอย่างม้าหมู่ มาจนเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบูรณะวัดพระเชตุพน เมื่อจะฉลองวัดพระเชตุพนใน พ.ศ. ๒๓๙๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริโดยอนุโลมตามลายอ่อซึ่งเขียนผนังโบสถ์ดังกล่าวมาแล้ว ให้สร้างม้าหมู่ขึ้นสำหรับตั้งเครื่องบูชาหน้าพระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน เป็นม้าหมู่ใหญ่ ๑๑ ตัว (ดูรูปที่ ๑๐) และทรงพระราชดำริให้สร้างม้าหมู่ขนาดน้อย มีม้าสำหรับตั้งเครื่องบูชาหมู่ละ ๕ ตัว ตั้งประจำพระวิหารทิศ สันนิษฐานว่าเครื่องบูชาอย่างม้าหมู่เกิดมีขึ้นด้วยพระราชดำริของพระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งฉลองวัดพระเชตุพนเป็นเดิม แล้วผู้อื่นนิยมก็เอาแบบอย่างทำกันต่อมาจนทุกวันนี้.

เครื่องบูชาอย่างม้าหมู่ที่ใช้เวลามีการงาน ใช้เป็นที่ตั้งพระพุทธรูปประกอบกับเครื่องบูชา เช่นในงานทำบุญเรือนเป็นต้นก็ม ใช้แต่เป็นอย่างเครื่องประดับ เช่นตั้งที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่องานระดูหนาวเป็นต้นก็ม ถ้าใช้ตั้งพระพุทธรูปต้องถือว่าที่ตั้งพระเป็นสำคัญ คือจะตั้งอย่างไรให้เป็นสง่างาม เหลือที่ตั้งพระเท่าใดจึงจัดเครื่องบูชาเข้าประกอบ คือเชิงเทียนแจกันดอกไม้เป็นต้น ถ้าตั้งม้าหมู่เครื่องบูชาเป็นอย่างเครื่องประดับโดยฉะเพาะมีการประกวดกัน มีเครื่องกำหนดสำหรับตัดสินว่าดีหรือเลวด้วยหลักดังอธิบายต่อไปนี้ คือ

๑ ความสอาดเป็นข้อสำคัญอย่างยิ่ง ถึงตัวม้าหมู่แจกันเครื่องตั้งเครื่องประดับจะดีปานใด ถ้าปล่อยให้เปื่อนเปรอะสกกะปรก ก็อาจถูกตัดสินเป็นตกไม่ได้รางวัล เพราะความผิดของเจ้าของ

๒ ตัวม้าหมู่นั้นควรใช้ของทำประเทศนี้ ถ้ายังผมือทำประณีต แต่ความคิดประกอบม้าสูงต่ำให้ได้ทรวดทรงงามเพียงใด ก็ยังนับว่าดีชั้นเพียงนั้น ม้าหมู่ที่ทำมาขายแต่เมืองจีนไม่นับเข้าในองค์สำหรับตัดสินให้รางวัล เพราะเป็นของมีขายในท้องตลาดดาษดื่นนับด้วยร้อย หาวิเศษไม่

๓ เครื่องบูชาที่ตั้งบนม้าหมู่ จะใช้เครื่องแก้วหรือเครื่องถ้วยเครื่องโลหะ หรือทำด้วยสิ่งอันใดก็ได้ กำหนดเลือกว่าดีนั้น คือเป็นของหายากอย่าง ๑ สามารถหาของประเภทเดียวกันได้หมด ยกตัวอย่างดังเช่นว่าถ้าใช้เครื่องแก้วเจียรไนหนามขนุน ก็ให้เป็นเครื่องแก้วหนามขนุน

ได้ทั้งสิ้น หรือใช้เครื่องแก้วแดงก็ให้เป็นแก้วแดงทั้งสิ้น ดังนี้เป็นต้นอย่าง ๑ สิ่งของที่ตั้งไม่ชัดกับเครื่องบูชา ยกตัวอย่างข้อห้ามดังเอาชามอ่างสำหรับล้างหน้ามาตั้ง หรือเอาคณฑีเขาทำสำหรับใส่สุรามาใช้บักดอกไม้ ดังนี้เป็นต้น นับว่าชัดกับเครื่องบูชาอย่าง ๑ แต่กำหนดเหล่านี้การผันผ่อนให้บ้าง เช่นบางทีคุมของที่หายาก ยกตัวอย่างดังคุมเครื่องแก้วเจียรไนอย่างกะหลาบา หาเชิงเทียนแก้วอย่างนั้นไม่มี จะใช้อย่างอื่นแทนก็ไม่ติเตียน เพราะพ้นวิสัยซึ่งจะหาได้ ถ้าว่าโดยย่อเครื่องตั้งม้าหมู่นั้นถ้าเป็นของหายาก แลหาได้ครบทั้งชุดหรือโดยมากนับว่าดี

๔ กระบวนจัดตั้งของบนม้าหมู่เครื่องบูชานั้น ต้องจัดให้เห็นสง่างามแก่ตา คือได้ช่องไฟและแลเห็นของเล็กของใหญ่ได้ถนัด แม้ในเวลากลางคืนก็ให้แสงไฟเทียนที่จัดตั้ง อาจส่องกระจ่างทั่วทั้งหมู่ม้าจึงนับว่าดี ยังของซึ่งจัดในเครื่องบูชามีดอกไม้เป็นต้น ยิ่งจัดให้ประณีตงดงามก็ยิ่งดี

๕ สิ่งของสำหรับจัดตั้งเครื่องบูชาม้าหมู่นั้น ของที่เป็นหลักจะขาดไม่ได้ก็คือเทียน ธูป ดอกไม้ ๓ อย่างนี้ นอกนั้นเห็นอันใดเป็นของสมควรดังเช่นผลไม้เป็นต้นจะใช้ด้วยก็ได้ แต่มีข้อห้ามตามตำราหลวงมิให้ใช้ดอกไม้หรือผลไม้ซึ่งสาธุชนมักรังเกียจกลิ่น ยกตัวอย่างดังเช่นผลฝรั่ง ผลมะม่วง ผลจันทน์ที่สุกงอมนั้นเป็นต้น

เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน

ซึ่งสมมติเรียกเครื่องบูชาอย่างนี้ว่า “จีนแกมไทย” นั้น เพราะเป็นแบบเครื่องบูชาของจีน ไทยเราเอามาคิดประกอบแก้ไขใช้ตั้งเป็นอย่าง

เครื่องบูชาไทย ไม่เหมือนกับที่จีนตั้ง จะเรียกว่าเป็นอย่างจีนหรืออย่างไทย ไม่ได้ทั้งสองสถาน จึงเรียกว่าอย่างจีนแกมไทย หรือเรียกกันว่า “เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน”

เครื่องบูชาของจีนเขาใช้ตั้งบนโต๊ะ แต่เป็น ๒ อย่างต่างกัน คือ เป็นโต๊ะเครื่องบูชาอย่าง ๑ เป็นโต๊ะเครื่องเส้นอย่าง ๑ ตั้งด้วยกันบ้างตั้งแยกกันบ้างแล้วแต่ควรแก่การ โต๊ะเครื่องบูชานั้นไทยเราเรียกว่า “โต๊ะขวางหลัง” เป็นโต๊ะแคบยาวและสูงกว่าโต๊ะเครื่องเส้น บนโต๊ะเครื่องบูชาตามแบบจีน ตั้งของ ๕ สิ่ง คือเชิงเทียนคู่ ๑ แจกันสำหรับปักดอกไม้คู่ ๑ กระถางสำหรับเผาเครื่องหอมให้เป็นควันใบ ๑ เรียกรวมกันว่า โหงวใส่ โต๊ะเครื่องเส้นนั้นไทยเราเรียกว่า โต๊ะหน้า เป็นโต๊ะสี่เหลี่ยม เตี้ยกว่าโต๊ะขวางหลัง บนนั้นตามแบบจีน ถ้าจะใช้ในการเส้น แถวหน้าตั้งเครื่องบูชาอย่างน้อย ไทยเราเรียกว่า “เครื่องหน้า” มีเชิงเทียนคู่ ๑ ขวดใบ ๑ สำหรับปักตะเกียบเชี่ยถ่านเครื่องหอม จานเนื้อไม้ ๑ กระถางเผาเครื่องหอมใบ ๑ กลางโต๊ะตั้งเครื่องเส้นตามแต่จะจัด ข้างในตั้งกระถางธูป ไทยเราเรียกว่า “กระถางใน” ปักธูปดอกใหญ่ในนั้น สันนิษฐานว่าจะเส้นสรวงผู้ใด จุดธูปใหญ่เป็นเครื่องหมายเชิญผู้นั้นมารับเครื่องเส้น (ดูรูปที่ ๑๑) โต๊ะเครื่องเส้นมีที่ใช้อีกอย่างหนึ่งในการพระสวดมนต์ ดังเช่นพระญวนทำกงเต๊ก ตั้งลับแลหรือพระพุทธรูป กับขวดปักดอกไม้ไว้แถวหลัง หน้าลับแลต่อออกมาตั้ง “เครื่องหน้า” เช่นกล่าวมาแล้ว ไว้ชานโต๊ะข้างตอนหน้าสำหรับวางหนังสือสวดมนต์และเครื่อง

สำหรับพระเกาะแต โขกให้เสียงเป็นสัญญา โต๊ะอย่างนี้จึงได้นามอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “โต๊ะโขก”

โต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีนซึ่งมาจัดแปลงเป็นอย่างไทย สืบได้ความว่าเริ่มมีขึ้นเมื่อครั้งฉลองวัดพระเชตุพนในรัชชกาลที่ ๓ เมื่อพ.ศ. ๒๓๙๑ ในคราว ๆ เดียวกับที่เกิดมีม้าหมู่ ครั้งนั้นโปรด ฯ ให้ขอแรงจีนเจ้าภาษีนายอากรแลพวกพ่อค้าให้จัดโต๊ะเครื่องบูชามาตั้งเป็นเครื่องประดับในลานวัดพระเชตุพน สันนิษฐานว่าเพราะเป็นการตั้งในพิธีทางพระพุทธศาสนาไม่สมควรจะมีเครื่องเส้น พวกผู้ตั้งโต๊ะจึงเอาของอื่น ๆ ซึ่งเห็นว่าดีว่างามขึ้นตั้งกลางโต๊ะแทนเครื่องเส้น เป็นวิธีจัดโต๊ะจีนอย่างไทยเกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้ มีจดหมายเหตุปรากฏว่าต่อมาถึงรัชชกาลที่ ๔ ในงานบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์เจ้าภาษีนายอากรพ่อค้านายสำเภา จัดโต๊ะเครื่องบูชาเข้าไปตั้งเป็นเครื่อง ประดับในบริเวณพระราชมนเทียรและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีจำนวนถึง ๑๐๐ โต๊ะ ข้อนี้ส่อให้เห็นว่าตั้งแต่งานฉลองวัดพระเชตุพนมาแล้ว คงจะเกิดนิยมเล่นเครื่องโต๊ะบูชาอย่างจีนแกมไทยเป็นอันดับมา มีจดหมายเหตุปรากฏต่อมาอีกอย่างหนึ่ง ว่าเมื่อในรัชชกาลที่ ๔ นั้น เกิดนิยมทำบุญวันเกิดเป็นการใหญ่ขึ้นในหมู่ผู้มีบรรดาศักดิ์สูง เมื่อถึงวันประสูติของเจ้านายผู้ใหญ่กว่า หรือวันเกิดของขุนนางผู้ใหญ่ เช่นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ เสนาบดีที่สมุหพระกลาโหมเป็นต้นก็ดี มักเชิญบรรดาผู้ที่เล่นเครื่องโต๊ะอย่างจีนให้เอา

เครื่องโต๊ะไปตั้งในงาน แดชองใครดีมีรางวัล ก็เกิดเปนการประกวดกันขึ้น เช่นหาสิ่งชองที่ตั้งให้เปนลายเดียวกันหมดทั้งโต๊ะ ใคร “คุม” ได้อย่างนั้นก็นับถือกันว่าดีกว่าเพื่อน การประกวดโต๊ะเครื่องบชากันครั้งนั้น ถึงมีผู้เอาไปแต่งเปนแหล่เครื่องเล่นเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มหาพนไว้ดังนี้

“พฺรหฺเม ดูกรมหาพราหมณ์สยามประเทศเพศผนวชชี เราจะแนะแนวนาลีศชเรศ ที่พระชฎิลบี่นเกศสำราญกาย ท่านจงมีมโนหมายมุ่งเขม้น ไปเถิดก็จะได้เห็นทางทุเรศระยะไพร จนกระทั่งถึงพระอาศรมศิวาลัยไทธิเบศร์ อันองค์อินทร์อมรเทเวศร์แสร้งเษกสรรค์ประสาทให้พระวิษณุกรรม์นฤมิตร มีหลายอย่างช่างประดิษฐ์ประดับไว้ทั้งแท่นที่บรรธมในประทับเด่น อิกทั้งที่นั่งเย็นประทับร้อน มีห้องหับซับซ้อนแลอาด ดอกเอี่ยมโอภาสพรรณราย บัญชรเฉิดฉายลายจำหลัก พื้นกระจกแสงประจักษ์กระจ่างตา มีเพดานตระการผ้าระย้าย้อย อัจกลับระยับห้อยโคมหวดแขวน พื้นชาลาหนาแน่นไปด้วยโต๊ะตั้ง ล้วนเครื่องครามงามสะพรั่งพะพรายตา มีหลายอย่างต่างภาษามาแต่นอก เหลือแล้วที่เราจะเล่าบอกบรรยาย เปนชุดชุดสุดที่จะอธิบายให้ถี่ถ้วน เชี่ยงไฮ่ฮ่อจีนญวนกระบวนลาย พร้อมสะพรั่งตั้งถวายพระชินวงศ์ บรรเจิดจริงยิ่งยงล้วนอย่างดี พราหมณ์เอ่ย พรรณโต๊ะล้วนลายผักชีตั้งโรยหน้า ยังเล่าเหล่าคณามังกรเมฆ แลเปนหมู่ดวิเวกว่ายเวหน ราวกับเปนเล่นลมบนโพยมเมศ บ้างโค้งสกดเพศผงกหัว ดางเหล่าเล่าก็เล่นตัวผงกหงาย พรรณโต๊ะลายมังกรหย่อม งามสอาดประหลาดค้อมขด

อินทรีย์ เออเหตุผลจะพึงมีมาไฉน หรือซ่อนตัวกลัวภัยพระยาครุฑ
ใครได้เห็นเปนที่วิมุติประหม่าใจ ยังโศะลายมังกรไฟน่าใจหาย ดูเลอย
เล่นเผ่นตะกายตะเกียกเกิง ช่างกระไรไฉนเพลิงไม่เผาผลาญ จึงแผลง
ฤทธิเริงรานทยานเผ่น บ้างก็โศะลายสิงห์โตเต้นตามคนอง ดังว่าจะ
อ้าโอษฐ์พิโรธร้องคำรามรณ แลดูหน้ายู่ยี่ย่นแสยะเยือง อมวเชียร
ชูชำเลืองเคืองเขม้น บ้างก็ผาดผันโผนเผ่นตะครุบแก้ว กอดกระหวัด
รัดแล้วทิ้งโลด เพื่อนลำพองคนองโดดเข้าช่วงชิง ดูดุจเปนเห็นจริง
ด้วยวาจา ยังเล่าเหล่าคณาโศะด้วนยิ้มหนังสือ เชียนย่อออออ่าน
ไม่ออก ส่งภาษามาแต่นอกอย่างไรหนอ เปนจนใจไม่รู้ข้อที่ความขัน
บ้างก็แกล้งแสร้งเสกสรรค์แลงามเลี่ยน โศะลายเชียนครบโป๊ยแซ่ เหมือน
งวเล่นเล่าเย้ยแซแห่เทวดา บ้างเหยียบเมฆลอยมากึมมัง บ้างยืนเปน
คู่ดูขังขังเขม้นท่า บ้างเงยหงายบ่ายหน้าชนดูดาว บ้างยุดมือถือไม้เท้า
ทำท่วงที ชะเอียดจุดอัคคีแล้พัด สุดแล้วที่เราจะแจงแจ้งจัดชนัดนาม
อีกเขาไม้ลายครามก็ครึกครัน แลดูดังพ่างพันพนัสสถาน บ้างเปนที่
ถ้ำธารระห่านงำชะโงกเงื้อม บ้างแรระบายลายเลื่อมพลิกแล ประสาน
ซ้อนครามอ่อนแก่เข้าแกมกัน ยังโศะเชียวไชกานกชอบกล ดูเชียวชำ
อำพนดังพันเมฆ ตั้งรายเรียงอดิเรกอร่ามงาม อีกสังกโลกลายคราม
ก็ครบถ้วน งามสอาดประหลาดล้วนด้วยลายเหลือ ข้อของนี้มาแต่
เมืองเหนือไฉนเล่า หรือจีนลักลงสำเภาไปเชียนคราม แล้วกลับส่ง
วงข้ามมาเสียมโหล ถวายองค์พระอิศโรให้แต่งตั้งประกวดกัน ยังโศะ

ลายพุดตาลนั้นน่าพิสวง ดูดังดอกพุดตาลดงระดาดาษ เปนพุ่มพุ่ม
กลุ่มกลาดล้อาดตา ถ้วนเปนของบพิตรมหิศราเฉลิมยศ พร้อมเสร็จ
สิบเอ็ดหมดด้วยกันหนอ ผ้าหน้าโต๊ะอ่อนลออวิลัยลักษณ์ แต่ละผืน
ประจงปักราวกับเปน ประดับด้วยขนนกกระเต็นเปนตัวลาย บ้างเปนช่อ
เชิงชายระบายห้อย ผ้าผืนหนึ่งอย่างน้อยก็ร้อยเหรียญ พราหมณ์เอ่ย
ท่านไปแล้วอย่าแวะเวียนหลงเลยวลด ก็จะได้เห็นเช่นเรากำหนดแอบบาลี
เหมือนมีในสถานที่นั้นแล”

เมื่อเกิดนิยมหาเครื่องโต๊ะจีนให้เปนลายเดียวกันอย่างว่ามา พระยา
โชฎึกราชเศรษฐี (พุก ต้นสกุลโชติกะพุกกณะ) จึงทูลขอให้กรมขุน
ราชสีหวิกรมทรงคิดแบบอย่าง แล้วสั่งเครื่องโต๊ะเข้ามาขายเปนชุด ๆ
เรียกว่า “โต๊ะกิมตึง” (ดูรูปที่ ๑๒) แต่นั้นการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาอย่าง
จีนแกมไทยก็เลยเปนแบบ และใช้เครื่องถ้วยของจีนเปนพื้นมาจนทุกวันนี้
แต่เดิมผู้เล่นเครื่องโต๊ะไม่มีใครนับถือเครื่องกิมตึง อ้างว่ามีเงินแล้วก็ซื้อ
ของลายเดียวกันได้ครบทั้งโต๊ะโดยง่าย ไม่ต้องลำบากพากเพียรเที่ยวเสาะ
หามารวบรวมเหมือนอย่างที่เล่นกันมาเมื่อก่อนมีโต๊ะกิมตึง ด้วยเหตุนี้
จึงเกิดชื่อเรียกเครื่องโต๊ะจีนเปน ๒ อย่าง เรียก “เครื่องโต๊ะชุด” ซึ่ง
อาจซื้อหาได้ในคราวเดียวพร้อมกันอย่าง ๑ เรียก “เครื่องผะสม” ซึ่ง
ต้องเพียรพยายามหามารวบรวมอย่าง ๑ และนับถือกันว่าเครื่องโต๊ะ
ผะสมดีกว่าเครื่องโต๊ะชุดมาจนทุกวันนี้

ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน มีงานหลวงเมื่อใด มักโปรด ฯ ให้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาประกวดกันเนือง ๆ (ดูรูปที่ ๑๓) และทรงพระราชดำริตั้งแบบแผนเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายอย่าง แจ้งอยู่ในหนังสือ “ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยชั้น” ซึ่งข้าพเจ้าแต่งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยพิสดาร จะยกความมากล่าวในที่นี้ แต่ที่พึงใช้ในการตั้งโต๊ะเครื่องบูชากันในบัจจุบันนี้ คือ

๑ โต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน จัดเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า “โต๊ะใหญ่” คือตั้งทั้งโต๊ะขวางหลังและโต๊ะหน้าอย่าง ๑ “โต๊ะโขก” ตั้งแต่โต๊ะหน้าตัวเดียวอย่าง ๑ เวลามีงานใหญ่มักตั้งโต๊ะใหญ่ ถ้าเป็นงานที่ต้องการจำนวนโต๊ะตั้งให้มากมักตั้งโต๊ะโขก เพราะเครื่องโต๊ะอย่างโต๊ะโขกมีมากหาได้ง่ายกว่าโต๊ะใหญ่

๒ บรรดาชั้นที่จะจัดขึ้นบนโต๊ะนั้นจำต้องให้มีหย่องหรือเท้ารองทุกชั้นไปตามชนิดของชั้นนั้น ยกเสียแต่บางสิ่งคือเชิงเทียนกระถางต้นไม้ หรือตุ๊กตาที่มีฐานสำหรับตัวแล้ว ถ้าเป็นตุ๊กตาไม่มีฐาน ก็คงต้องมีเท้ารองเหมือนกัน

๓ บรรดาชั้นที่ควรเลี่ยม จำต้องให้เลี่ยมทุกชั้น เว้นไว้แต่สิ่งที่ไม่ต้องเลี่ยม เช่นตุ๊กตาหรือลับแลที่มีกรอบไม้แล้วเป็นต้น

๔ บรรดาชั้นที่ตั้งโต๊ะ จะต้องดูขัดเช็ดให้สอาด อย่าให้เบอะเปรอะโสโครกเป็นปฏิกูล ถึงที่หย่องและเท้าไม้ตลอดจนตัวโต๊ะก็ควรจะเช็ดล้างให้สอาด

๕ การจัดชั้นชั้นโต๊ะ ถ้าเป็นโต๊ะมีขวางหลัง จะขาดลับแลและขวดบักดอกไม้ กระบอกธูป กระถางธูปใน กระถางธูปหน้า ขวดหน้า ชามลูกไม้หน้า เชิงเทียน ทั้ง ๘ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ถ้าเป็นโต๊ะ "โขก" ไม่มีขวางหลัง จะขาดลับแล ขวดบักดอกไม้ กระบอกธูป กระถางธูป ชามลูกไม้ เชิงเทียน ทั้ง ๖ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ (ดูรูปที่ ๑๔)

เครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีนแกมไทยที่ตั้งในงานการทุกวันนี้ มักใช้แต่โต๊ะหน้าตัวเดียว อย่างเรียกว่า "โต๊ะโขก" และพระภิกษุสงฆ์เป็นเจ้าของเป็นพื้น เพราะงานตั้งโต๊ะเดียวนี้มักเป็นงานตามวัด เช่นรับเสด็จกฐินเป็นต้น โต๊ะที่มาตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่องานระดูหนาวคราวแล้ว ก็เป็นโต๊ะโขกอย่างว่ามาทั้งนั้น ถ้าว่าด้วยข้อกำหนดของการตัดสินว่าดีหรือเลว ก็อยู่ในความที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑ ถ้าเครื่องตั้งเป็นของเก่าและของงามประกอบกันถือว่าดีกว่าของใหม่หรือของเก่าแต่ไม่งามเช่นเขียนลายเลอะเทอะเป็นต้น อีกประการหนึ่งให้ตั้งชั้นประเภทเดียวกันหรือลายเดียวกันทั้งโต๊ะ จะตั้งลายต่างกันเรียกว่า "จับฉ่าย" ก็ได้ แต่เช่นนั้นต้องต่างกันให้หมดทั้งโต๊ะ ผ่อนให้ซ้ำได้เพียงลายละ ๒ ชั้น

๒ เครื่องตั้งต้องไม่ขาดดอกไม้ธูปเทียน แลต้องไม่ขาด "ชั้นหลักโต๊ะ" กับทั้งต้องเลี่ยม ต้องมีกและหย่องรอง ตามพระราชนิยมในรัชชกาลที่ ๕

๓ กระบวนแต่งถ้าตั้งกหนุนให้เห็นชันที่ตั้งเป็นลดหลั่น ไว้ช่องไฟ ให้เห็นถนัดไม่บังกัน แลเครื่องที่จัดในนั้น คือดอกไม้เป็นต้น จัดให้งามตาน่าชม และจัดให้สมกับภาชนะ คือห้ามมิให้ใช้กระบอกบั๊กดอกไม้เปนต้น จึงนับว่าจัดดี

ในการจัดตั้งเครื่องบูชาอย่างโต๊ะจีน มีกำหนดดังกล่าวมา

รูปที่ ๑

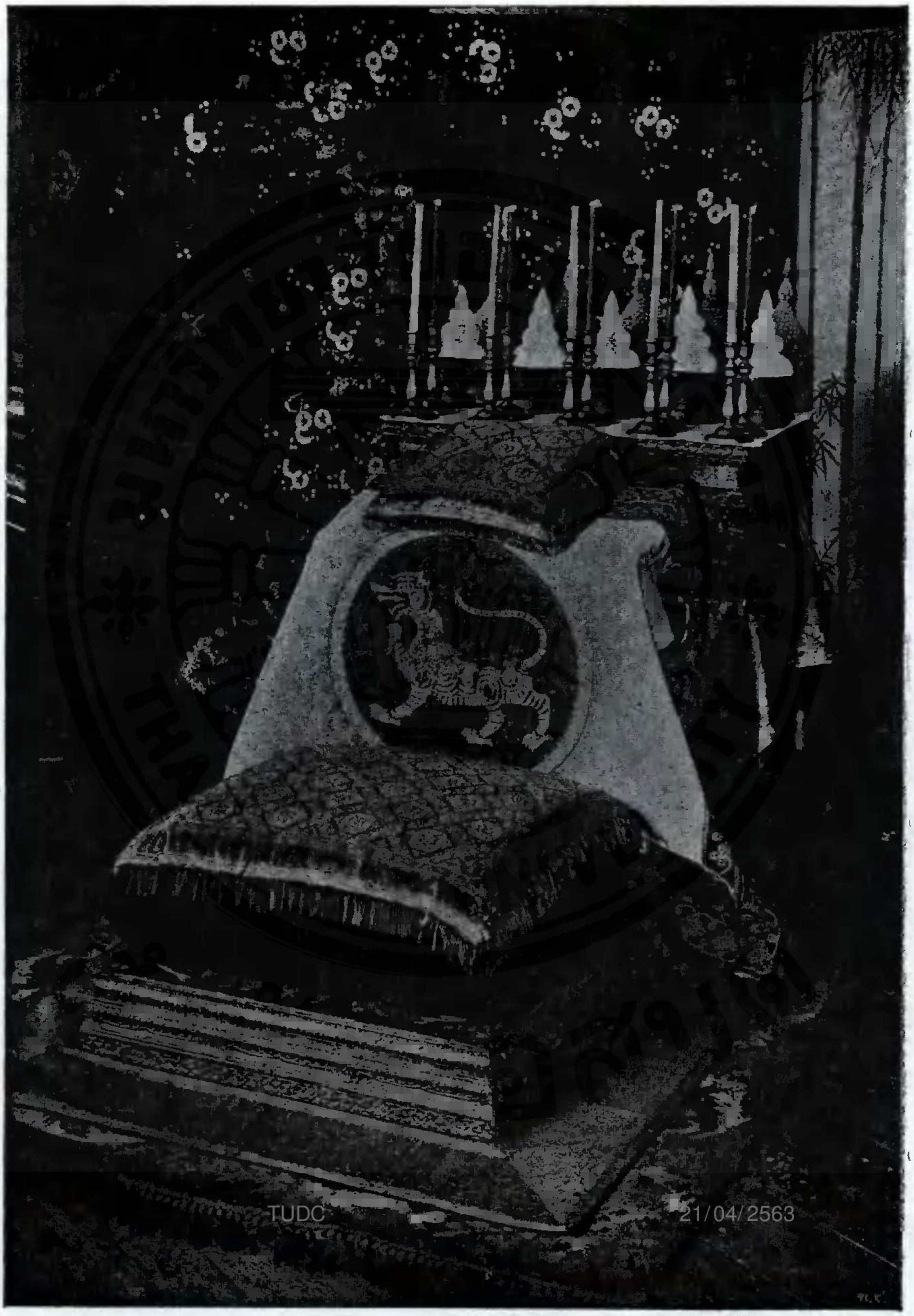
TUDC 21/04/2563

เครื่องนมัสการทองทิศของหลวง

รูปที่ ๒

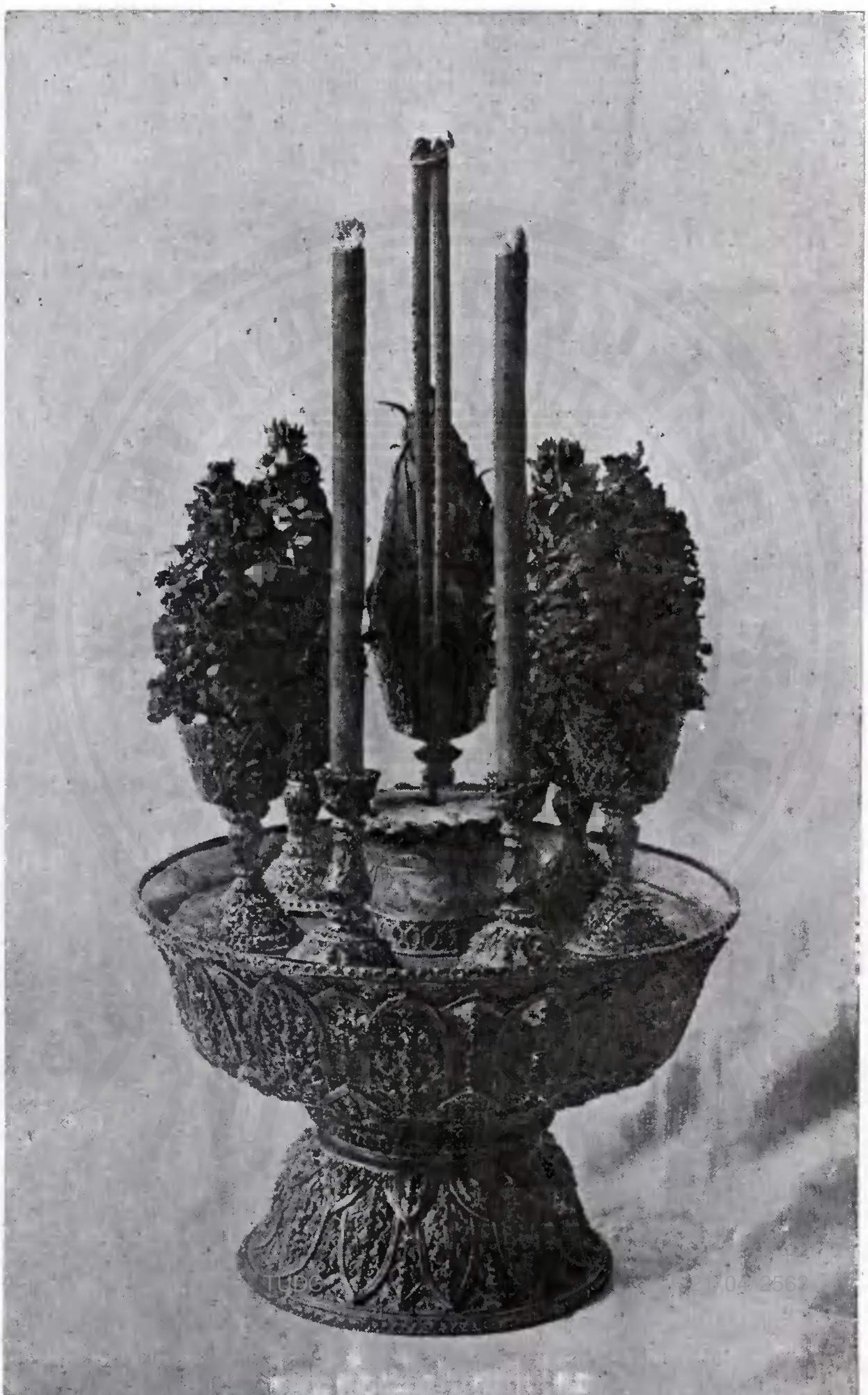

เครื่องทองห้าของหลวง

TUBC 21/04/2563

รูปที่ ๓

TUDC 21/04/2563

เครื่องทองน้อย

รูปที่ ๔

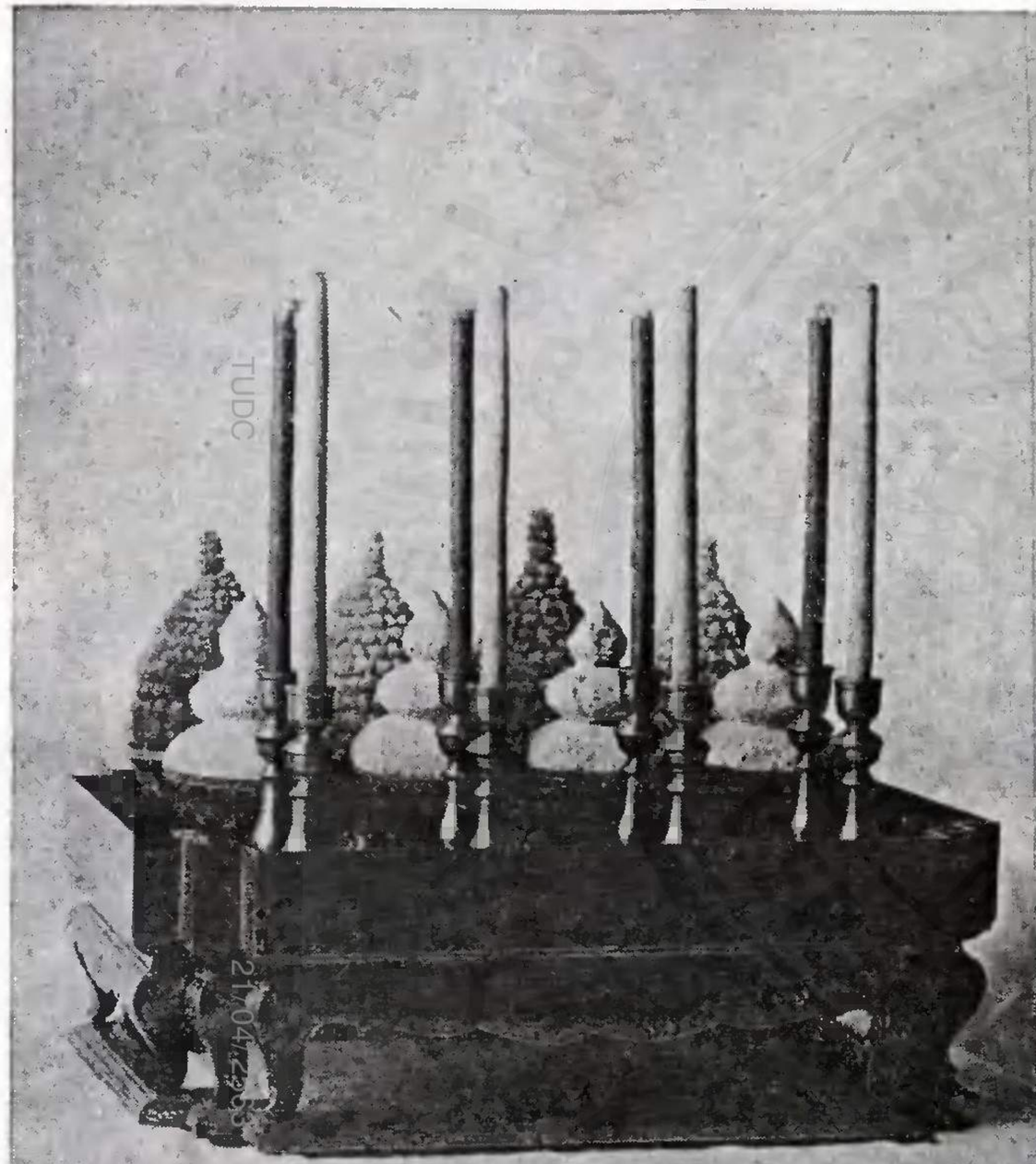

กระบะเครื่องนมัสการ กระบะถมของหลวง

รูปที่ ๕

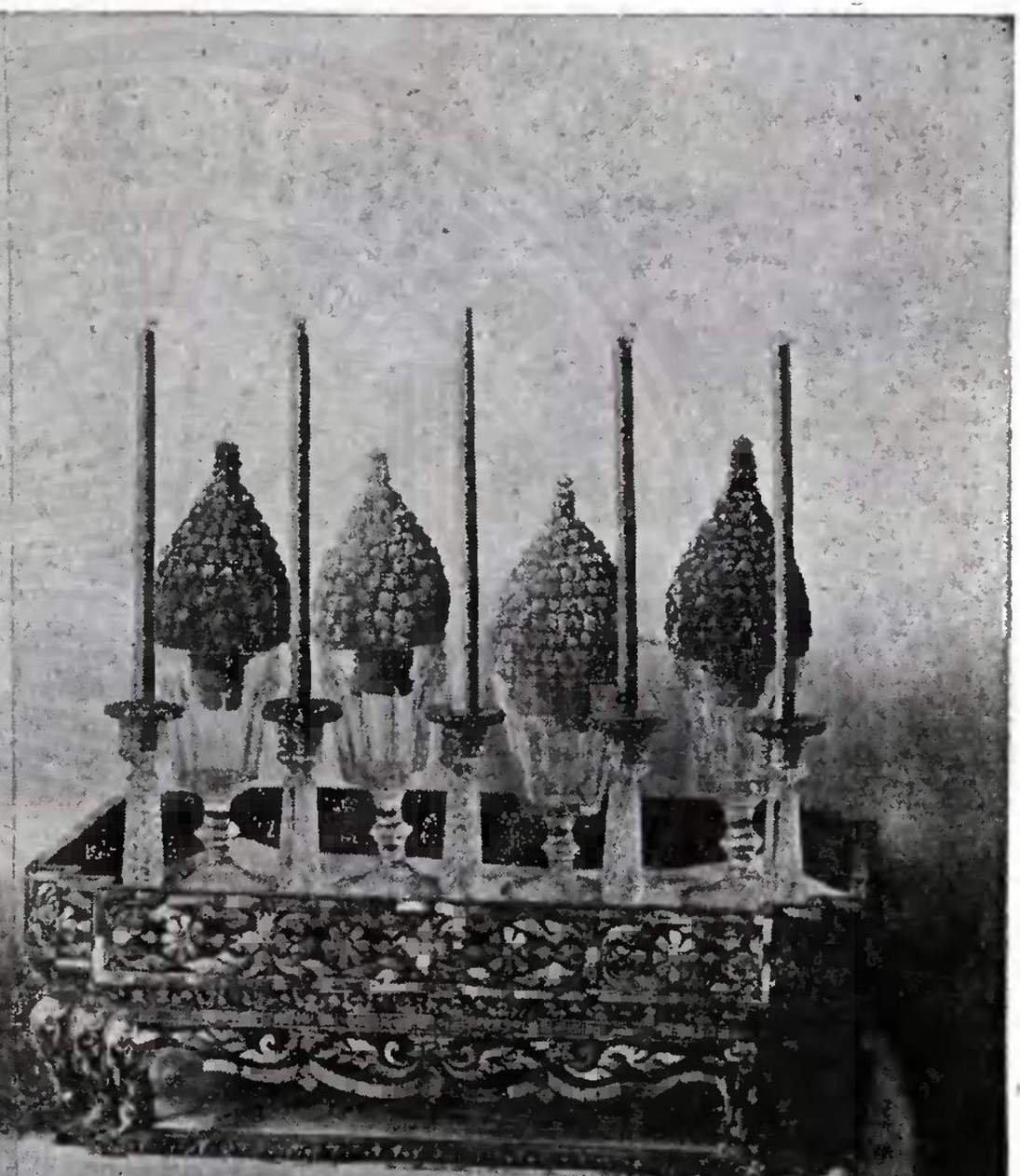

กระบะเครื่องห้า

รูปที่ ๖

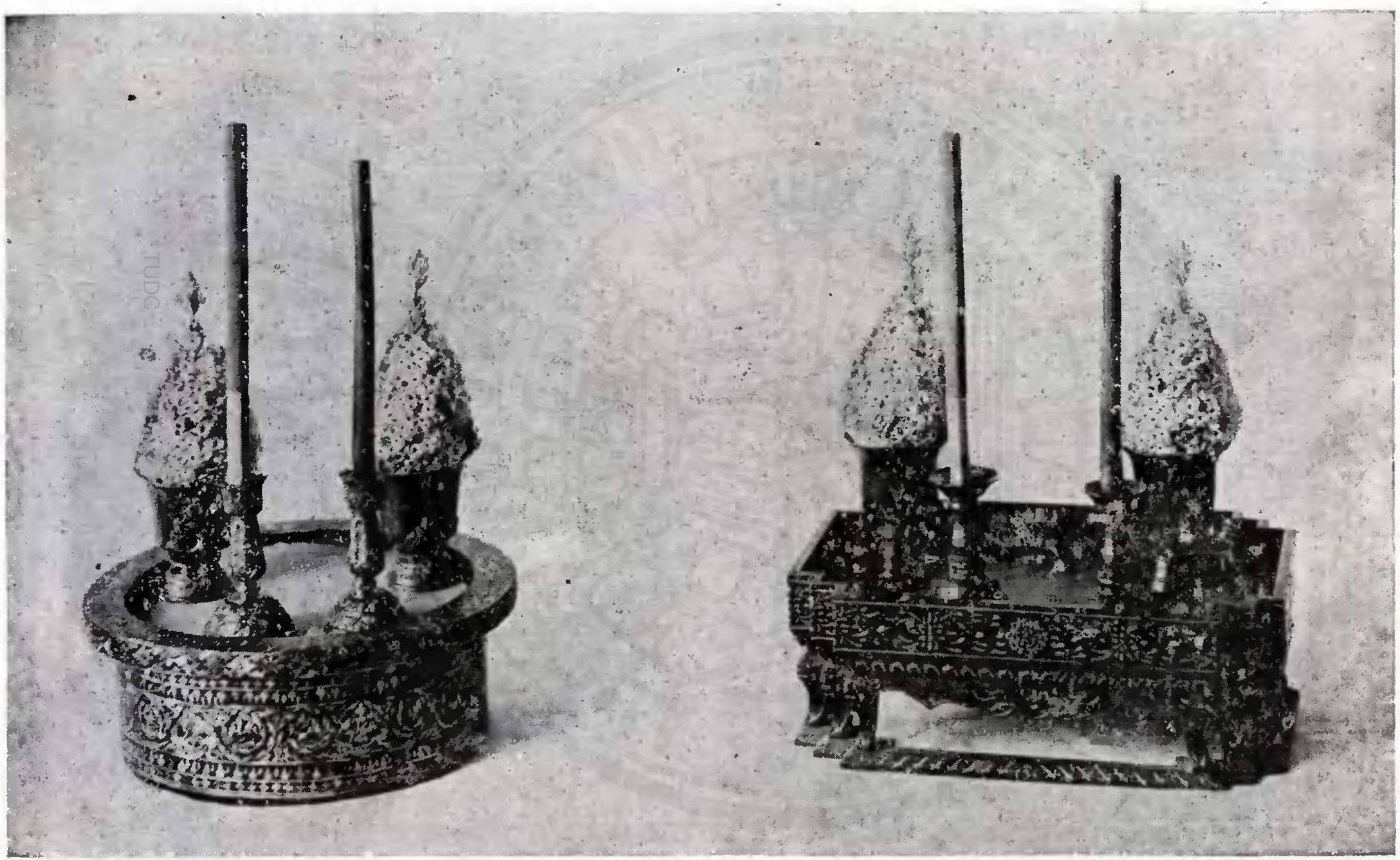

เครื่องบูชาวิบัสสนา

รูปที่ ๗

กระบะเครื่องบูชาไม่มีเชิง

รูปที่ ๘

TUBC 21/04/2563

ขวดจีนเขียนลายย่อ

รูปที่ ๙

ลายฮ่อ เขียนผนังพระอุโบสถวัดราชโอรส

ม้าหมู่ใหญ่ในพระอุโบสถ วัดพระเชตุพน

รูปที่ ๑๑

โต๊ะเครื่องบูชาตามแบบจีน

TUDC 21/04/2563

รูปที่ ๑๒

โต๊ะกิมตึ๋ง

TUDC

โต๊ะเครื่องบูชาอย่างใหญ่ แบบหลวง ในรัชกาลที่ ๕

รูปที่ ๑๙

TUDC 21/04/2563

ชั้นที่ต้องมีเปนหลักโต๊ะ